

Iz antropocentrične etike u biocentričnu etiku*

Nikola Visković

Pravni fakultet, Split

Sažetak

Dosad se homo faber odnosio prema prirodnim dobrima, uključujući životinje, kao prema objektima kojima on neograničeno i bezobzirno gospodari radi vlastitih interesa. Tek u okviru takva odnosa on je bio donekle štedljivo i obziran (antropocentrična etika) prema tim dobrima. Danas se postavlja i zahtjev da čovjek vodi računa o prirodi, a u njoj posebno o bićima koja nisu ljudska, kao vrijednostima po sebi. U ovom radu upozorava se na potrebu takve brige (biocentrična etika) na primjeru intenzivnoga industrijskog uzgoja životinja. No pokazuje se uz to da je čak neposredan interes samog čovjeka, odnosno element održivog razvoja budućnosti čovječanstva, da se ukine takav okrutan, ekološki štetan, ekonomski neracionalan i za ljudsko zdravlje opasan način uzgoja domaćih životinja.

Ključne riječi: antropocentrična etika, biocentrična etika, intenzivni uzgoj životinja, održivi razvoj

1. UVOD

Stvarajući svijet kulture, *homo faber* postaje neizbježno *homo destructor* prirode. Flora i fauna najveće su žrtve napretka, pogotovo u posljednjih nekoliko desetljeća. Najveća žrtva negativnih učinaka napretka nije čovjek, on se množi i satire sav život oko sebe. U takvu potiskivanju i razaranju prirode – nadasve šuma, voda i ne-ljudskih bića – sudjeluju vrlo aktivno i nepromišljeno prirodne znanosti. One postavljaju ciljeve i stvaraju tehnologije eksploatacije bez imalo razmišljanja o cijeni koja se plaća u biološkom diverzitetu, u dobrobiti svih vidova života i u sposobnosti reprodukcije planeta. Veliku odgovornost snose i humanističke znanosti – zbog odustajanja od propitivanja i kritike uzroka i posljedica tehnološkog razaranja prirode te zbog zaočaja pitanja o tome koja je mjera narušavanja prirodnih odnosa uistinu nužna za održavanje naše civilizacije, a koja je mjera toga razaranja »višak nasilja« egoizma i antropocentričnosti koji bi se mogao i morao izbjeći. Dovoljno je pregledati dosadašnju povijest zapadne antropologije i etike pa da se uoči kolika je odsutnost svakog etičkog obzira, da ne govorimo o mogućnosti moralnih i pravnih obveza, čovjeka spram prirodnih dobara i ne-ljudskih bića.

I dobar dio današnje ekološke misli, one znanstvene i one aktivističke, pada u antropocentrizam kada sva sadašnja onečišćenja i razaranja prirode promatra (gotovo) isključivo s gledišta opstanka i blagostanja čovjeka, tj. samo s gledišta »ljudske okoline«, »ljudskih resursa« i »održivog razvoja u interesu čovječanstva«. No gdje su

* Rad je prezentiran na znanstvenom skupu »Uloga znanosti u održivom razvoju«, Zagreb, 11-13. ožujka 1993.

ekolozi koji bi se starali o »životinjskoj okolini«, koja je danas općenito znatno ugroženija od »ljudske okoline«? Ako je ljudska okolina u Hrvatskoj jednaka, koliko je tek bijedna »okolina medvjeda«, »okolina vidri« i »okolina goveda«! Treba li o tome voditi računa? Mnogi među nama, uključujući i ekološki osjetljive ljude, rekli bi da ne treba – pa i da je osobita briga za dobrobit medvjeda, vidri i goveda nepristojna dok tako loše postupamo s ljudskom okolinom i blagostanjem uopće. Taj je odgovor etički promašen, jer se ostvarenje nižih vrijednosti (ako se životinjska i biljna bića mogu tako označiti) ne smije uvijek uvjetovati ostvarenjem viših vrijednosti (po pretpostavci ljudskih bića), pogotovo ako su te tzv. niže vrijednosti autonomne prema onima višima. Osim toga, oni koji tako odgovaraju ne shvaćaju da se zaštita ljudskih i zaštita prirodnih vrijednosti dobrim dijelom podudaraju, tj. da čovjek radi i protiv sebe kada bezobzirno zatire divljinu i oblike života oko sebe.

Dakle, i ekologe treba danas preodgajati. Oni moraju biti svjesni temeljne ravnopravnosti svih oblika života u opstanku i dobrobiti, pa onda o međuuvjetovanosti dobrobiti čovjeka i ostalih oblika života.

Rečeno se odnosi nadasve na pitanja našega odnosa spram životinja. Životinje su dio reprodukcije *Gea organizma*. One su »stvorenja«, ako smo vjernici. One u svakom slučaju stradaju i pate. Ali one su i genetsko blago, dio naše kulture, »dobre za misliti« (Lévy–Strauss) i dobre za zdravlje. One su i ljepota svijeta...

Još nije kasno da utemeljimo novu, biocentričnu etiku zaštite svakog oblika života i prirodnog postojanja kao vrijednosti po sebi, računajući, naravno, s kompromisima koji znače nužno i obazrivo iskorištavanje (nekih) životinja i drugih prirodnih dobara za ljudski opstanak. Pretpostavka je to postizanja »održivog materijalnog razvoja« ne samo radi dobrobiti čovjeka nego i dobrobiti životinjskog, biljnog i prirodnog svijeta uopće.

No provjerimo taj zahtjev na jednom primjeru: na masovnom i intenzivnom industrijskom uzgoju životinja u suvremenoj privredi.

2. INDUSTRIJA PATNJE

Snažna urbanizacija, propadanje prirodne seoske privrede i prenaseljenost mnogih zemalja temeljito mijenjaju načine ljudskog rada, prometa, prehrane... Zbog toga se i svijet domaćih privrednih životinja u posljednjim desetljećima preobražava ritmom koji je ravan biološkoj kataklizmi.

Prvo, gubi se genetska raznovrsnost i, prema tome, biološka otpornost konja, goveda, ovaca, svinja, peradi i drugih domaćih životinja, pa nestaju nekadašnje brojne lokalne pasmine. Domaće se životinje homogeniziraju u sve manji broj podvrsta koje je stvorio čovjek i rasa koje su sposobne (ni za što drugo negoli) za vrhunске ekonomske prinose.

Drugo, neke biološki i kulturno vrijedne vrste postaju rijetke, napuštaju se, ponegdje i do granice izumiranja, također zbog slabe ekonomske izdašnosti u konkurenciji s modernom tehnologijom – npr. sredozemni magarci, mazge i koze, američke ljame, azijski jakovi i deve. I konji izlaze iz domaćinske, komunalne i vojne upotrebe, ali oni, srećom, danas doživljavaju stanovit preporod – kvalitativni (kao uzgajane vrijedne pasmine) i kvantitativni (u brojnim ergelama za razonodu gradskog *high society*).

I treće, dok se tako gase podvrste, pasmine i čak vrste donedavno nezamjenjivih domaćih životinja, neke njihove vrste i umjetne rase **razmnožavaju se do neviđenih razmjera**. To su nadasve **krave, svinje i kokoši**, koji se sada širom svijeta uzgajaju i iskorištavaju primjenom znanstvenih procesa i industrijskih tehnologija, tj. svestranom znanstveno-tehničkom manipulacijom njihovih organizama radi proizvodnje milijardi »živina« godišnje i njihove maksimalne ekonomske eksploatacije. Jasno je da opstanak tih vrsta nije ugrožen, osim u važnom smislu genetskog bogatstva i otpornosti, ali takav način uzgoja životinje plaćaju previsokom cijenom stradanja, koji i čovjeku stvara velike etičke, ekološke i ekonomske poteškoće.

Etička problematičnost industrijskog intenzivnog uzgoja sastoji se u tome što on stvara prava mučilišta, nije pretjerano reći i prave Auschwitz logore za životinje, u kojima se radi maksimalizacije proizvodnosti i profita nebrojena živa bića srozavaju na obične predmete i nemilosrdno izlažu najgorim patnjama.¹ Danas se, naime, oko 50% konzumirana mesa i mlijeka u razvijenim društvima dobiva od životinja koje sav svoj životni vijek provode zatvorene i nepokretne, ne videći nikada polja, ni dnevno svjetlo, ni prirodni mrak, ni partnere drugoga spola, čak ni vlastitu mladunčad. Tim bijednim stvorenjima ne odgovara više ni naziv »domaće životinje« jer su daleko od domova i od domaćinskih odnosa – zapravo neke nove i stravične »tehnoološke životinje« (Ballarini, 1983) što se rađaju, rastu, oplođuju, iskorištavaju i kolju u posve neprirodnim, nezdravim i nadasve mučnim uvjetima mehaniziranih pogona koji bi mogli biti tema znanstveno-fantastičnih priča strave i užasa.

U priručniku američkih zoofila »*The Animal Rights Handbook*« (1990:32) stoji da u SAD-u 95% mesa dolazi na tržištu iz pogona za intenzivan uzgoj, a Mark Gold točno kaže da je »u njima životinjama oduzeto sve što život čini vrijednim« (Gold, 1989:8). To su mučilišta u kojima su životinje stalno zatvorene u zagušljivim halama bez dnevnog svjetla; zbijene u boksove i kaveze gdje se jedva mogu pokrenuti; neprekidno umjetno oplođivane i prisiljavane na nenormalno česta rađanja; frustrirane u majčinskom instinktu jer se odvajaju od mladunčadi odmah ili za nekoliko dana nakon porođaja; kastrirane često bez anestezije; kljukane umjetnom hranom koja sadrži hormone rasta; namjerno lišavane nekih vitalnih tvari, npr. željeza, radi dobivanja »finog«, od gurmana traženog blijedog mesa anemične teladi, primajući sve više antibiotika protiv epidemija što haraju u zatvorenim i zagađenim prostorima; oboljele od stresova i agresivnosti, zbog čega se pilićima »moraju« odsijecati kljunovi (debekiranje) a svinjama zubi, repovi i uši kako se ne bi uzajamno ubijale i grizle... Samo u Engleskoj, prema časopisu »*Pig Farming*«, svake godine ugine od gladi blizu 250.000 prašćića, kao što 170.000 teladi ugine u prvim mjesecima zbog lošeg postupanja, a do 40 milijuna muških pilića uništi se čim se izlegu u pogonima za kokoši nesilice (Gold, 1989:7-8). »Sada se perad dobiva u baterijama do trideset tisuća komada, u kojima svakoj životinji pripada po nekoliko desetaka četvornih centimetara kaveznog prostora. Toplinska regulacija, ventilacija i odnošenje otpada teče automatski. Svjetiljke gore dvadeset i dva sata dnevno da bi životinje uvijek bile budne i neprestano jele. Četrdeset i sedam dana nakon izlaska iz jaja kokoš je teška više od 1.3 kg i gotova je za izbacivanje na tržište: vrijeme upola kraće od onoga iz 1950. godine« (Harris, 1990:125). Jedna od najvećih evropskih korporacija za uzgoj peradi, francusko poduzeće Doux, koje izvozi šest milijuna serijski proizvedenih pilića tjedno, drži 90% svojih žrtava u kavezima (20 do 25 jedinki na četvorni metar) i pod stalnim svjetlom (»*Libération*«, 15. VIII. 1989).

¹ Vidi podatke u Harrison, 1964., i u Kastler, Damien, Nouet, 1981.

Na sve te užasne muke i prljave ekonomske računice, koje se dosta uspješno prikrivaju od javnosti kako se ona ne bi šokirala, dodaju se još i torture u masovnom cestovnom, željezničkom, brodskom i avionskom prijevozu životinja (gdje se rijetko poštuju i one umjerene zaštitne mjere propisane nacionalnim i međunarodnim pravnim aktima), pa i nepotrebne patnje životinja u serijskim (36 milijuna krupnih životinja 1988. samo u SAD-u) i nepažljivim načinima klanja.

Dugo je i među zoofilima, jednostrano zaokupljenim najprije samo psima i mačkama a zatim (samo nekim) divljim životinjama, vladalo veliko neznanje i nijema ravnodušnost prema strahotama koje se događaju iza zatvorenih vrata tolikim milijunima goveda, svinja i kokoši u pogonima intenzivnog uzgoja. Takvom sebičnom odnosu prema životu pogoduju, razumije se, stvarna ili izmišljena oskudica mesa i zadovoljstvo koje nam meso, u svim varijacijama kulinarskih priprema, pruža za stolom. Kad se uz to ima na umu još i činjenica da među korisnicima mesa bijednih zatočenika životinjske industrije ima sve veći broj kućnih ljubimaca (pasa i mačaka) u suvremenim gradovima, onda nije pretjeran i nepravedan prijekor upućen nedosljednim i zapravo dvoličnim zoofilima da »zapadna zoofilija sadrži u sebi zoofagiju« (Yonnet, 1983:125), pa čak, dodali bismo, i zootorturu.

Ipak, u posljednje se vrijeme stanje svijesti mijenja. Sve je više prosvjeda prijatelja životinja, zaštitnih društava i stručnjaka (ekologa, etologa, veterinarara), a i zakonodavci počinju reagirati na torture pri intenzivnom uzgoju životinja. Među ostalima je i Konrad Lorenz osudio baterijski uzgoj peradi kao kulturni skandal čovječanstva, a vegetarijanci dobivaju nove argumente protiv mesne prehrane — pa Marguerite Yourcenar npr. odbija meso »da ne bi probavljala agoniju«. U već spomenutom priručniku američkih animalista piše: »Ako već jedete meso, zbog samih životinja i zbog vašeg zdravlja jedite samo one proizvode koji ne dolaze s industrijskih farmi«. Tko pametan ne bi prihvatio ovu preporuku?

Naime, potpuno manipuliranje životom u industrijskim farmama pokazuje se još bjednijim kad se shvati koliko je ono opasno i s gledišta samih ljudskih interesa — ekonomskih, ekoloških i zdravstvenih.

Prvo, zbog krivih prehrambenih usmjerenja i nerazumnih spekulacija agrobiznisa danas se za masovan tov farmskih životinja troši punih 40% proizvedenih žitarica i polovica svih obradivih površina za Zemlji (Atlante, 1987:36–38). Tovne životinje bogatih društava Sjevera jedu danas više žitarica od cjelokupnog stanovništva nerazvijenih zemalja, izuzimajući Kinu. To je izrazito neracionalno zbog toga što je potrebno 8 do 10 biljnih kalorija, toliko važnih za otklanjanje gladi u svijetu, da bi se dobila samo jedna kalorija životinjskog podrijetla. Prehrambeni stručnjaci dokazuju da čovjeku treba dnevno po jedan gram proteina na svaki kilogram njegove tjelesne težine te da samo pola ili čak trećina proteina može biti (ili treba biti, ovisno o mogućoj raznovrsnosti jelovnika) životinjskog podrijetla (Travaglini, 1990:80–81). Međutim, dnevni obroci na Zapadu sadrže prosječno znatno više životinjskih proteina od takve računice potreba — što znači ne samo nezdravu neuravnoteženost prehrane u manjinskom dijelu svjetskog stanovništva, kod kojega se zbog toga javljaju obezitet i razne bolesti vezane uz višak masnoća, nego istodobno i katastrofalno razbacivanje prehrambenih mogućnosti čovječanstva koje znači gladovanje u drugom, većinskom dijelu svjetskog stanovništva.²

² U izvještaju Worldwatch Institute za 1989. upozorava se na očitu neracionalnost upotrebe golemih količina žitarica za prehranu stoke, svinja i peradi: »žitarice koje su potrebne za proizvodnju jednog

S druge strane, postupci intenzivnog uzgoja sadašnjih razmjera izazivaju **teška organska onečišćenja zemlje i vodotokova, a time posredno i trovanje ljudskih i životinjskih organizama u vrlo širokim razmjerima.** Pogoni intenzivnog uzgoja i klaonice troše goleme količine vode i izbacuju stotine milijuna litara otpadnih voda u rijeke i mora. U »L'Espresso« od 3. III. 1987. čitamo npr. o degradaciji čitavog sliva rijeke Po zbog otpadnih voda iz sjevernotalijanskih farmi koje drže više od milijun svinja: svaka svinja izbacuje tri do četiri puta više izmeta od čovjeka, što znači da pojedine velike farme proizvode otpada kao grad od 100.000 stanovnika. I sve to završava uglavnom nepročišćeno u riječnim tokovima, noseći tisuće tona fosfata, cinka, antibiotika itd. Zbog toga je samo sjevernotalijanska zootehnologija odgovorna, računa se, za 14% eutrofizacije Jadranskog mora!

U isto vrijeme, intenzivni uzgoj ugrožava i neposrednije ljudsko i životinjsko zdravlje. Učenjaci se još spore o tome škodi li (i koliko) ljudskom zdravlju hrana dobivena **neprirodnom prehranom i općenito neprirodnim držanjem životinja u pogonima intenzivnog uzgoja te hrana dobivena primjenom svih onih hormona kojima se redovito ubrzava rast uzgajanih životinja.**³ Jasnije je pak kakvi su učinci **antibiotika** kojima se moraju kljukati gotovo sve životinje u industrijskom uzgoju. Na primjer, budući da telad prerano odvojena od majke ne stječe potrebna antitijela i da uz to životinje borave u posve nehigijenskim zatvorenim prostorima, u SAD-u 60% govoda stalno prima velike količine antibiotika (55% ukupne američke proizvodnje antibiotika upotrebljava se općenito za »zaštitu« farmskih životinja), od čega, dakako, veći ili manji dio završava u mesu i mlijeku koje konzumiraju ljudi. **Jim Mason i Peter Singer** prenose službene američke podatke: 75% svinja proizvedenih u SAD-u prima u hrani dodatke sa sulfamidima; 14% mesa i jaja od peradi pregledanih između 1974. i 1976. godine sadržavalo je zakonski nedopuštene količine kemikalija – antibiotika, hormona i pesticida; 143 vrste kemijskih proizvoda i pesticida ostaju kao rezidui u sirovom mesu i u jajima, od čega 42 jesu uzročnici raka (ili su osumnjičeni da bi to mogli biti), 20 su uzročnici malformacija pri rođenju, a 6 genetskih mutacija, itd. Pri svemu tome pokazalo se da ni tolika upotreba antibiotika ne može spriječiti – čak mu pogoduje – razvoj salmoneloza, kraljleg mastitisa, tuberkuloze i hemofilije, dok patogeni izvori mnogih ljudskih bolesti, od dijareje, salmoneloze i gonoreje do meningitisa, stječu takvom masovnom upotrebom lijekova visoku rezistentnost. Tako se npr. u SAD-u zarazi bacilima salmonele do 20% industrijski uzgajane peradi, a onda ta bolest napada milijune Amerikanaca. Rasprostranjenost salmoneloza znatno je veća

hamburgera od pola kilograma odgovaraju vrijednosti dvodnevne prehrane jedne osobe u zemljama niskih dohodaka«; »trošenje žitarica za uzgoj životinja može stvoriti situaciju u kojoj će najsiromašnijem stanovništvu nedostajati hrane za preživljavanje«. Navodeći količine i sastojke hrane (kukuruz, soja, sijerak, riblje brašno itd.) koja se danas troši za uzgoj milijarde pilića, Harris zaključuje da »američki pilić jede bolje od tri četvrtine svjetskog stanovništva«, pri čemu za jednu kaloriju njegova mesa treba uložiti šest kalorija hrane. Goveda, svinje i perad daju gotovo cjelokupnu svjetsku proizvodnju mesa (bez ribljeg mesa) – u 1980. godini 140 milijuna tona. U raspodjeli toga proizvoda pokazuju se duboke društvene nejednakosti između slojeva svakog naroda i među narodima u svijetu. Prosječna godišnja potrošnja po glavi stanovnika bila je 1980. godine 110 kg u SAD-u, 75 kg u Velikoj Britaniji, 51 kg u SSSR-u, 32 kg u Brazilu, 21 kg u Kini, 64 kg u Nigeriji i 1.1 kg u Indiji. Kako brzo raste potrošnja mesa u bogatom dijelu svijeta, vidi se po francuskoj statistici: 1938. godine 53 kg, 1971. godine 86 kg i 1983. godine više od 100 kg po glavi svakog Francuza.

3. Ali kako je moguće da neprirodni uvjeti života i stalna patnja životinja u industrijskim farmama ne utječu na kvalitetu mesa, mlijeka i jaja ako je već odavno jasno da su za kvalitetu mesa vrlo štetni strah i patnja životinja pri njihovu klanju – što se npr. izričito kaže u preambuli **Europske konvencije o zaštiti životinja za klanje** (1979), koja propisuje mjere za izbjegavanje takva straha i patnji?

od službenih podataka jer se bolest teško dijagnosticira i jer se računa da tek jedan od sto oboljelih od *salmonellosi minori* dolazi liječniku. U francuskoj televizijskoj emisiji »SOS životinje« iznijet je potkraj 1989. godine podatak o naglom porastu raka na prostati i dojci u Japanu otkako se u toj zemlji pojačano konzumira meso iz industrijskog uzgoja uvezeno iz SAD-a (»Le Monde«, 30. XII. 1989).

Napokon, opet s ekonomskog gledišta, sadašnje visoke bankovno-državne potpore krupnom agrobiznisu i deprimirane cijene njegovih proizvoda onemogućuju ili čak upropaštavaju mnoga sitna i srednja seljačka gospodarstva, koja bi u drukčijim prilikama mogla proizvoditi raznovrsniju i zdraviju hranu životinjskog podrijetla u dovoljnim količinama za normalnu i uravnoteženu biljno-mesnu prehranu ljudi. Ne treba govoriti o tome koliko se upropaštavanjem manjeg seljačkog gospodarstva gubi zbog isključivanja domaćih životinja iz prirodnih ciklusa proizvodnje, u kojima životinje ne samo što opskrbljuju seljačka domaćinstva hranom, sirovinama i novcem od prodaje nego i obogaćuju poljoprivredno zemljište prirodnim gnojivom.

Tako se priroda još jednom i višestruko osvećuje nerazumnim ljudskim postupcima, vraćajući čovjeku štetom na štetu. Pred tom sve očitijom znanstvenom istinom, a i zbog buđenja etičke svijesti pred stradanjima životinja, zakonodavci su tek sada počeli, zacijelo dosta neodlučno, intervenirati u obrani života i zdravlja ljudi i životinja. Europska konvencija iz 1976. obvezuje na neka stroža mjerila za smještaj, prehranu i kontrolu zdravlja farmskih životinja⁴, a i organi Europske zajednice i Europsko vijeće donijeli su niz obvezujućih rezolucija i preporuka za zaštitu farmskih životinja i ljudi kao potrošača farmskih proizvoda. Ipak, nacionalna zakonodavstva i upravne kontrole još uvelike zaostaju u provedbi i takvih početnih zaštitnih normi. Najviše su u tome postigle skandinavske i neke zapadnoeuropske zemlje.⁵ U prosjeku su pak rješenja na razini talijanskih propisa, koji npr. naređuju da u baterijama za uzgoj kokoši nesilica svaka životinja mora imati barem 450 cm², što je veličina jednog lista za pisaci stroj!

Svim spomenutim etičkim, ekonomskim, ekološkim i zdravstvenim kritikama proizvođači i druge zainteresirane strane redovito suprotstavljaju dva osnovna razloga u obrani intenzivnog uzgoja. Prvo, kaže se da je intenzivni uzgoj, sa svim svojim nedostacima i rizicima, samo neizbježna posljedica goleme potražnje za mesom i ostalim proizvodima domaćih životinja u suvremenom prenapućenom i urbaniziranom svijetu – potražnja koju nikako ne mogu zadovoljiti tradicionalni oblici stočarstva, svinjogojstva i peradarstva na otvorenim prostorima i u stajama. I drugo, kaže se da bi u uvjetima tolike potražnje eventualno napuštanje intenzivnog uzgoja vodilo višestrukom povećanju prostora namijenjenih za pašnjake i općenito za uzgojne procese, a na štetu prostora za poljoprivredu, za urbane i druge ljudske potrebe, kao i na štetu staništa divljih životinja.

Ta su dva razloga na prvi pogled uvjerljiva, ali ipak griješe u tome što zapravo ne uzimaju u obzir argumente protivnika. Jer, prvo, sadašnja prevelika potražnja za mesom i drugim proizvodima domaćih životinja (uglavnom u zapadnim visokorazvijenim društvima) nije nikakva društvena nužnost nego posljedica ekonomskog opredjeljenja i njegova uvjetovanja prehrambenih ponašanja stanovništva; drukčija ekonomska politika i odgojno-prehrambena orijentacija mogle bi postići znatno

4 European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (1976). Strasbourg.

5 Uzoran je u tome Zakon o zaštiti životinja Švedske od 2. 6. 1988. godine, praćen izvedbenom vladinom Uredbom o zaštiti životinja istog datuma, koji, između ostalog, obvezuju na slobodnu ispašu stoke.

smanjenje mesne proizvodnje u suvremenim društvima, a time bi se napustili okrutni i štetni procesi intenzivnog uzgoja domaćih životinja, sa svim ekonomskim, ekološkim i zdravstvenim prednostima koje bi iz toga proizašle i s odgovarajućim porastom proizvodnje biljne hrane, toliko potrebne za prehranu svjetskog stanovništva. Drugo, budući da se danas prevelik dio poljoprivrednih proizvoda troši za prehranu životinja u masovnom i intenzivnom uzgoju, ekonomska politika koja bi smanjila broj tih životinja omogućila bi da se jedan dio sadašnjih poljoprivrednih površina oslobodi za ispašu domaćim životinjama (i samim tim za proizvodnju zdrave životinjske hrane) i za staništa divljih životinja, dok bi ostatak poljoprivrednog zemljišta mogao posve zadovoljiti svjetsku potražnju za biljnom hranom.

3. ODRŽIV RAZVOJ I INTENZIVAN UZGOJ

Sada se posvuda u svijetu mnogo raspravlja o tome kako treba **racionalizirati potrošnju prirodnih dobara** i postići **održiv materijalni razvoj** koji je očito nužan zbog izbjegavanja ekonomskih i ekoloških katastrofa za sadašnje i buduće naraštaje čovječanstva. To znači da se traže rješenja s kojima bi čovječanstvo zadržalo razinu materijalno-tehnološkog razvoja koji znači pristojno blagostanje za sve ljude, a da se pritom ipak osiguraju:

1. maksimalna štednja prirodnih rezervi minerala, nafte, drva i drugih sirovinskih izvora;

2. maksimalna čistoća voda, zraka, tla i urbanih sredina; zaštita od organskih i neorganskih otpada iz ljudskog djelovanja te što manje opterećenje životnog okoliša bukom i prevelikom naseljenošću;

3. proizvodnja kvalitetne zdrave hrane u dovoljnim količinama;

4. održavanje raznovrsnosti i kvalitete biosistema, osobito preostalih šumskih površina i izvora vode na planetu, kao i održavanje njihovih pretpostavki poput temperature atmosfere i ozonskog sloja;

5. zaustavljanje procesa iščezavanja biljnih i životinjskih vrsta, ili održavanje biodiverziteta na Zemlji, što je nadasve vezano uz očuvanje biosistema;

6. (kao jedan od temeljnih uvjeta za sve prethodno): usporavanje porasta svjetskog stanovništva na prijelazu u 21. stoljeće, za što treba (ako se ne računa s nemoralnim rješenjima pomora od gladi i ratova) utemeljiti novi svjetski ekonomski i politički poredak solidarnosti razvijenih društava s nerazvijenima.

Nužno sastavljena od tih i sličnih ciljeva, strategija održivog razvoja ima brojne varijante, ali gotovo sve one pate od bitnoga etičkog i ekološkog nedostatka: sve su izrazito **antropocentrične** i čak **grubo sebične** prema ne-ljudskim oblicima života na Zemlji. Ako sadašnja razmišljanja o strategiji održivog razvoja donekle i vode računa o zaštiti nekih ne-ljudskih oblika života, npr. nedavno (Konferencija u Rio de Janeiru 1992. to je potvrdila) o nužnosti održavanja diverziteta biljnih i životinjskih vrsta, ona to ipak čine prije svega ili isključivo stoga što se smatra da su ti oblici života uvjet za čovjekovo preživljavanje i blagostanje. Odatle brojne sadašnje rasprave o potrebi očuvanja genetskih potencijala biljnog i životinjskog svijeta kao mogućeg i neprocjenjivo vrijednog »resursa« za ekonomsku, medicinsku i drugu eksploataciju prirode. Potreba za **održivim razvojem zbog zaštite prirode kao vrijednosti po sebi** i radi **dobrobiti biljaka i životinja kao naših sustanara na Zemlji** uistinu nije na dnevnom redu razmišljanja ni suvremenih ekologa ni suvremenih političara, koji

su obuzeti isključivo sudbinom čovjeka. Takav je stav, nesumnjivo, moralno problematičan, no on je uz to i kratkovidan unutar vlastite sebične logike – jer još ne razumije duboku međuovisnost stradanja i patnji čovjeka i životinja.

Naime, ako i zanemarimo nemoralnost čovjekova stava koji vodi računa o svom održivom materijalnom razvoju isključivo zbog vlastite budućnosti, a ne i zbog opstanka i blagostanja biljnog i životinjskog svijeta kao vrijednosti po sebi (što je stav altruističke biocentrične etike), onda bismo opet mogli biti nezadovoljni sadašnjim pristupima strategiji održivog razvoja koji uglavnom ne vide koliko su nužne neke bitne promjene u ljudskim odnosima prema životinjama zbog sreće samoga čovjeka. Možda je najbolji primjer takve uvjetovanosti upravo potreba ukidanja sadašnjih procesa intenzivnog industrijskog uzgoja kao ne samo etički nakaznog ljudskog ponašanja prema životinjama nego i kao ekonomski, ekološki i zdravstveno štetnih procesa za same ljude. Jer vidjeli smo već kako su negativne posljedice te »industrije patnje« za mogućnosti prehrane svjetskog stanovništva, za očuvanje okoliša i za ljudsko zdravlje, pa je stoga jasno da bi se uklanjanjem tih učinaka intenzivnog uzgoja postigli i neki ciljevi (još uvijek antropocentrično mišljenje) strategije održivog razvoja čovječanstva:

– smanjenje proizvodnje mesa i povećanje proizvodnje biljne hrane za ljude omogućilo bi pobjedu nad gladi u svijetu, uz održavanje prosječno visoko kvalitetnog sastava ljudske prehrane;

– napuštanje pogona za intenzivni uzgoj i povratak na prirodnije hranjenje i držanje domaćih životinja dovelo bi do zdravije hrane životinjskog podrijetla, što bi istodobno smanjilo organsko onečišćenje voda i tla koje sada uzrokuju takvi pogoni;

– pretvaranje dijela sadašnjih poljoprivrednih površina (od kojih se 40% proizvoda namjenjuje prehrani domaćih životinja) u pašnjake i u slobodna staništa flore i faune uvelike bi pomoglo očuvanju i obnovi biodiverziteta biljaka, sisavaca, ptica, gmazova, vodozemaca i beskralješnjaka, a time i očuvanju i obnovi ekonomskih, ekoloških, zdravstvenih, estetskih i drugih funkcija biljnog i životinjskog svijeta koje danas iščezavaju pod pritiskom nekontroliranih civilizacijskih procesa.

Dakle, ako se dosljedno i racionalno razmotri što je održiv razvoj u prilog čovječanstvu, koliko god to nije ni etički ni ekološki dovoljno, opet dolazimo do zaključaka koji barem donekle upućuju i na održiv razvoj u prilog životinjama. Ili, drugim riječima, ako mnogima još nije jasno da je dovoljan razlog za ukidanje intenzivnog industrijskog uzgoja elementarna dobrobit životinja koje se u njemu muče, ipak je i za te životinje dobro što danas barem neki shvaćaju da intenzivni uzgoj treba ukinuti kao dokazanu smetnju održivom razvoju i boljem životu samoga čovjeka.

Dalje od toga ići će još samo bezuvjetno poštovanje svakog života, koje će tražiti i neke žrtve ljudskih interesa za održavanje i dobrobit biljnog i životinjskog svijeta kao vrijednosti po sebi, tj. bez utilitarnih motivacija. To pak znači budućnost preraćivanja antropocentrične etike u biocentričnu etiku upravljanja prirodnim dobrima Zemlje.

LITERATURA:

- The Animal Rights Handbook** (1990). Los Angeles: Living Planet Press.
- Myers, N. (ed.) (1987). **Atlante di Gaia. Un pianeta da salvare**. Torino: Zanichelli.
- Ballarini, G. (1983). **L'animale tecnologico**. Roma: Calderini.
- European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes** (1976).
Strasbourg.
- Gold, M. (1989). **Living Without Cruelty**. London: Green Print.
- Harris, M. (1990). **Buono da mangiare**. Torino: Einaudi.
- Harrison, R. (1964). **Animal Machine**. London: Stuart.
- Kastler, A., Damien, M., Nouet, J. C. (1981). **Le Grand Massacre**. Paris: Fayard.
- Mason, J., Singer, P. (1980). **Animal Factory**. New York: Crown.
- Travaglini, F. (1990). **Animali, come noi**. Milano: F. Angeli.
- Yonnet, P. (1983). L'Homme aux chats. **Le Débat**, 27:111-126.

FROM ANTHROPOCENTRIC ETHICS TO BIOCENTRIC ETHICS

Nikola Visković
Faculty of Law, Split

Summary

Up to the present moment the "homo faber" had behaved to natural resources, including animals, as towards the objects over which he can rule, without limits and without care considering only his own interests. Within the limits of such attitude he was behaving relatively economically and with consideration (anthropocentric ethics) towards the resources. Today, the requirement is often posed — that man should take care of nature, particularly of other non-human creatures as the values by themselves. The essay warns of the need of such care (biocentric ethics) — on the given example of industrial raising of animals. It even proves the abolishment of such a cruel, ecologically harmful, economically irrational and for the human health dangerous way of raising domestic animals being in the direct interest for the man, as it represents the element of man's future sustainable development.

Key words: anthropocentric ethics, biocentric ethics, intensive raising of animals, sustainable development

AUS DER ANTRHOPOZENTRISCHEN IN DIE BIOZENTRISCHE ETHIK

Nikola Visković
Rechtswissenschaftliche Fakultät, Split

Zusammenfassung

Bisher hat sich der Homo faber den Naturgütern gegenüber, Tiere einbegriffen, so verhalten, als wären sie Objekte, die er unbeschränkt und rücksichtslos zum Zwecke seines eigenen Interesses beherrschte. Erst im Rahmen solch eines Verhältnisses war er einigermaßen sparsam und behandelte mit gewisser Rücksicht diese Güter (anthropozentrische Ethik). Heute wird auch der Anspruch gestellt, dass der Mensch der Natur Rechnung trägt und in ihr insbesondere auf die Wesen, die nicht menschlich sind, Rücksicht nimmt, und sie als Werte an sich behandelt. In der vorliegenden Arbeit wird auf die Notwendigkeit einer solchen Sorge (biozentrische Ethik) am Beispiel der intensiven industriellen Tierzucht aufmerksam gemacht. Es wird dabei auch gezeigt, dass es im unmittelbaren Interesse des Menschen liegt, solch einer grausamen, umweltgefährdenden, wirtschaftlich unvernünftigen und gesundheitsschädigenden Tierzuchtweise Halt zu machen, was ein Element der erhaltbaren Entwicklung Halt zu machen, was ein Element der erhaltbaren Entwicklung der menschlichen Zukunft darstellen würde.

Grundausrücke: anthropozentrische Ethik, biozentrische Ethik, erhaltbare Entwicklung, intensive Tierzucht